

СЕКЦІЯ 7 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71:336.764.1

Деркач Ю.Б.*викладач кафедри банківської справи, аспірант
Одеського національно економічного університету*

СУЧАСНІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

У статті доведено, що вплив глобалізації та інтеграції на розвиток діяльності національних банків та банківських систем призвів до виникнення міжнародної банківської ліквідності. Запропоновано визначати міжнародну банківську ліквідність як здатність національних банків мобілізувати міжнародні фінансові ресурси з метою задоволення потреб світового фінансового ринку та національних банківських систем в інвестуванні, кредитуванні та компенсації можливого відтоку депозитів. Обґрунтовано необхідність аналізу банківської ліквідності на трьох рівнях (ліквідність банку, банківських систем та міжнародну банківську ліквідність). Доведено, що урахування особливостей кожного з рівнів відображає їхні взаємозв'язки та взаємозалежності та сприяє розробці раціональних та дієвих методів регулювання ліквідності.

Ключові слова: банк, ліквідність, міжнародна банківська ліквідність, регулювання, валютна криза.

Деркач Ю.Б. СОВРЕМЕННЫЕ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ МЕЖДУНАРОДНОЙ БАНКОВСКОЙ ЛИКВИДНОСТИ

В статье обосновано, что влияние глобализации и интеграции на развитие деятельности национальных банков и банковских систем привело к возникновению международной банковской ликвидности. Предложено определить международную банковскую ликвидность как способность национальных банков мобилизовать международные финансовые ресурсы с целью удовлетворения потребностей мирового финансового рынка и национальных банковских систем в инвестировании, кредитовании и компенсации возможного оттока депозитов. Обоснована необходимость анализа банковской ликвидности на трех уровнях (ликвидность банка, банковских систем и международная банковская ликвидность). Доказано, что учет особенностей каждого из уровней отражает их взаимосвязь и взаимозависимость и способствует разработке рациональных и действенных методов регулирования ликвидности.

Ключевые слова: банк, ликвидность, международная банковская ликвидность, регулирование, валютный кризис.

Derkach Y.B. MODERN SCIENTIFIC METHODS FOR DETERMINING THE INTERNATIONAL BANK LIQUIDITY

The article proves that the impact of globalization and integration in the development of national banks and banking systems has led to the emergence of international banking liquidity; asked to identify international banking liquidity as the ability of national banks to mobilize international financial resources to meet the needs of the world market and national banking systems in investing, lending and compensation possible outflow of deposits; the necessity of analyzing bank liquidity at three levels (liquidity bank, banking systems and international banking liquidity); proved that the Consideration of each level reflects their relationship and interdependence and promotes the development of rational and effective methods of regulating liquidity.

Keywords: bank liquidity, international banking liquidity, regulation, currency crisis.

Постановка проблеми. У період розвитку міжнародних відносин та фінансової глобалізації як жодна країна не є суцільно відокремленою від міжнародної інтеграції та кооперації, так і жодна банківська система не є замкненою щодо банківських систем інших країн. Зазначене стосується і процесів розвитку міжнародних відносин України та її банківського сектора.

Міжнародний перелив капіталу як результат пошуку його оптимального інвестування призводить до пересікання інтересів банків та, відповідно, банківських систем різних країн. Так, якщо у 2004 р. європейські банки, володіючи надлишковою ліквідністю, пропонували банкам України велику кількість синдикованих кредитів з метою розміщення своїх фінансових ресурсів за високими процентними ставками, то з 2005 р. намітилася тенденція переходу від пасивного кредитування до активного проникнення в капітал вітчизняних банків. Це підтверджується такими даними: у 2005 р. частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків становила 19,5%, а на початок 2012 р. вона досягла вже 41,9%.

Після активної фази світової кризи зазначена тенденція змінилась на протилежну: іноземні банки зі

100% капіталом почали поступово покидати вітчизняний банківський ринок, їх кількість зменшилась з 22 (на 1.01.2012 р.) до 19 (на 1.12.2014 р.), а частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків склала на кінець поточного, 2014 року 32,2% [1].

Таким чином, активне проникнення іноземного капіталу в банківську систему України на початку світової кризи призвело до залежності ліквідності окремих банків і всієї банківської системи від економічного потенціалу тих держав, банки яких розміщали свої фінансові ресурси та придбали контрольні пакети акцій, а потім покинули вітчизняний банківський ринок. Як наслідок, у національних банків існують великі обсяги зовнішнього боргу та проблемних позичок у іноземній валюті, а золотовалютні запаси держави скорочуються, негативне сальдо зовнішнього торговельного балансу збільшується, зростає внутрішній та зовнішній борг держави, падає курс гривні, що не сприяє формуванню умов для своєчасного виконання банками фінансових зобов'язань перед іноземними інвесторами. Тобто банківській системі України в сучасних умовах її функціонування притаманні ризики міжнародної валютної ліквідності. Міжнародна банківська ліквідність має за-

безпечувати своєчасність, повноту і безперервність виконання всіх грошових зобов'язань банків в іноземній валюті та достатність таких фінансових ресурсів у відповідності до потреб розвитку економіки.

У зв'язку з цим виникає необхідність розробки теоретичних підходів до визначення сутності міжнародної банківської ліквідності та розробки якісних методів і норм її регулювання, що підтверджує актуальність дослідження, проведеного у статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем банківської ліквідності присвячені праці як вітчизняних науковців: Л. Висоцької, В. Вітлінського, Е. Галицької, О. Дзюблюка, Т. Ковальчука, Л. Кузнецової, В. Міщенко, М. Савлука, так і зарубіжних учених: Е.Дж. Долана, Дж. Кейнса, О. Лаврушина, П. Роуза, Дж. Сінкі-мол. та інших.

У наукових працях вчених визначено сутність та особливості ліквідності банків, проаналізовано реальні та потенційні можливості поліпшення діяльності банків і банківської системи залежно від регулювання показників їх ліквідності, платоспроможності тощо. Та водночас залишаються недостатньо розробленими проблеми визначення теоретичних засад сутності міжнародної банківської ліквідності та розробки підходів до її регулювання з урахуванням впливу процесів фінансової глобалізації.

Важливість вирішення зазначених проблем обумовлена тим, що сьогодні банки України розробляють антикризові заходи щодо запозичення фінансових ресурсів на зовнішньому ринку, поліпшення якості активів, мінімізації збитків від валютної кризи, підвищення довіри вкладників, впровадження яких сприятиме збереженню їхньої ліквідності, платоспроможності та фінансовій стійкості.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сутності міжнародної банківської ліквідності та розробка рекомендацій щодо методів її регулювання. Для досягнення поставленої мети вирішено такі наукові завдання: виокремити рівні банківської ліквідності, систематизовано підходи до визначення сутності поняття міжнародної банківської ліквідності, проаналізовано існуючі методи її регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наростаюча невизначеність політичної ситуації в Україні та погіршення економічного середовища призводить до різких коливань курсу національної валюти. Нестабільність валютних курсів, різке падіння курсу гривні залежить не лише від процесів, що відбуваються в економіці України, а й зовнішніх факторів, пов'язаних з фінансовою глобалізацією та розвитком інтеграційних процесів на світових ринках. За таких умов ймовірність великих грошових втрат від проведення валютних операцій різко зростає. Економічна криза призведе до скорочення експортно-імпортних операцій, погіршення стану платіжного балансу, зменшення обсягів золотовалютних резервів і, як наслідок, загрожуватиме фінансовій стійкості банків та фінансовій безпеці держави. Саме тому виникає необхідність дослідження теоретичних та методичних засад управління міжнародною валютною ліквідністю.

Практичному розв'язанню проблем управління міжнародною банківською ліквідністю, на наш погляд, сприятиме вдосконалення теоретичних підходів до визначення сучасного поняття «ліквідність банку», її рівнів, їх взаємозв'язків і взаємозалежності.

Зазначимо, що термін «ліквідність» походить від латинського «liquidus» та в перекладі означає «текучий», «рідкий». В «Енциклопедії банківської справи і фінансів» Чарльза Дж. Вулфела ліквідність банку

тракується як процес, що «визначається тривалістю часу, необхідного, щоб перетворити активи на готівку, або здійснити виплату за зобов'язаннями» [2, с. 720]. В «Енциклопедії банківської справи України» поняття «ліквідність банку» пропонується визначати як здатність банку вчасно і повністю виконувати свої поточні зобов'язання, задовольняти вимоги вкладників та попит позичальників [3, с. 331].

Для теоретичних досліджень сутності міжнародної банківської ліквідності та розроблення практичних рекомендацій щодо управління ризиками ліквідності необхідно, на наш погляд, виділяти рівні ліквідності.

Слід відзначити, що у сучасних науковців єдина думка щодо визначення кількості рівнів банківської ліквідності та їх сутності відсутня, й це зумовлено різноманітністю підходів у дослідженні категорії ліквідності і складністю явища банківської ліквідності.

Критичний аналіз наукових публікацій дозволив дійти висновку, що більшість вчених визначає два рівні ліквідності у діяльності банків: ліквідність банківської системи (макрорівень) та ліквідність банку (мікрорівень). Наприклад, О. Дзюблюк, Г. Загорій, В. Міщенко, Л. Примостка у своїх дослідженнях пропонують визначати особливості банківської ліквідності на двох рівнях: мікрорівень (ліквідність банку, складовими елементами якої є ліквідність активів і балансу банку) та макрорівень (ліквідність банківської системи).

В. Міщенко визначив, що розмежування сутності банківської ліквідності на цих двох рівнях є принциповим для процесу управління ліквідністю, яке на мікрорівні здійснюють у кожному окремому банку шляхом саморегулювання з урахуванням нормативних вимог, на макрорівні – через реалізацію регулятивних функцій центрального банку [4, с. 59].

Необхідно зазначити, що вітчизняні науковці З. Луцишин, Е. Галицька та Л. Висоцька виділяють третій рівень, на якому рекомендують аналізувати міжнародну (зовнішню) ліквідність. Вона, на думку авторів, відображає міжнародні резерви та зовнішні вимоги і зобов'язання органів грошово-кредитного регулювання, а також зовнішні активи й зобов'язання банків України [5, с. 68].

Деяко іншу суть міжнародної ліквідності банківської системи визначають автори монографії «Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін»: це спроможність банківських установ своєчасно та у повному обсязі відповідати за своїми грошовими зобов'язаннями за межами країни [6, с. 249]. Недоліком такого підходу є, на нашу думку, по-перше, отождолення ліквідності зі спроможністю національної банківської системи виконувати свої зовнішні функції; по-друге, відсутність зв'язку міжнародної банківської ліквідності з процесами інтеграції та фінансової глобалізації на світовому ринку.

Найбільш повну характеристику поняття міжнародної банківської ліквідності, на наш погляд, пропонує Л. Кузнецова: це здатність банків мобілізувати міжнародні фінансові потоки з метою задоволення потреб світового фінансового ринку в інвестуванні, кредитуванні та компенсації можливого відтоку депозитів [7, с. 112]. У той же час вчена не уточнює, кому саме необхідно компенсувати можливий відток депозитів. На нашу думку, це поняття необхідно доповнити визначенням взаємозв'язку міжнародної банківської ліквідності з ліквідністю національних банківських систем та банків. Обґрунтувати це можливо при визначенні складових банківської ліквідності.

На наш погляд, із урахуванням сучасних умов розвитку національних банківських систем виникає необхідність визначення окремої складової банківської ліквідності – міжнародної, тобто виокремлення третього рівня банківської ліквідності. Отже, банківська ліквідність складається з трьох рівнів (рис. 1).

Наведений рисунок дозволив запропонувати авторський підхід до визначення банківської ліквідності як комплексної економічної категорії, що має три рівні, а особливість кожного з них відображає їх взаємозв'язки та взаємозалежності.

Оскільки врегулювати міжнародну ліквідність силами окремої держави неможливо, координуючу і регулюючу роль у міжнародному банківському співтоваристві виконують різні міжнародні організації. Так, важливе значення для управління як ліквідністю банку, так і міжнародною банківською ліквідністю має Базельський комітет з питань банківського нагляду, який у 2000 та у 2008 рр. розробив загальні рекомендації щодо створення моделі оцінки ліквідності банку. Того ж часу критичний аналіз рекомендацій міжнародних організацій та досліджень вчених дав змогу дійти такого висновку: донині у міжнародному банківництві відсутня єдина нормативна база для управління ліквідністю.

Рекомендації щодо удосконалення процесів управління ліквідністю банків з урахуванням впливу міжнародних фінансових потоків, що пропонуються міжнародними інституціями направлені на мінімізацію втрат від фінансових криз. Тому при розробці нових підходів до регулювання ліквідності на всіх її рівнях необхідно враховувати особливості прояву сучасних фінансових криз.

Огляд сучасної наукової літератури дозволив дійти висновку, що існують різні варіанти взаємодії банківської сфери та валютного ринку, що дає можливість виокремлення трьох рівнів валютної кризи.

Валютні кризи першого рівня (кризи платіжного балансу та експансіоністської політики) часто називають кризами екзогенної політики, коли причиною кризи є несумісність переслідуваних грошовою владою цілей з підтримання валютного курсу і стимулювання економічного зростання за рахунок внутрішнього кредиту (розширення грошової маси). Також кризи першого покоління нерозривно пов'язують із кризами платіжного балансу (хронічним фінансовим дефіцитом), зумовленими розбалансованістю зовнішньоторговельних потоків (balance-of-payments crisis).

Відзначимо, що валютна криза першого рівня може відбутися і при відсутності дефіциту бюджету, коли монетарна експансія спрямована на стимулювання економічного зростання в умовах дефіциту зовнішньої торгівлі і зростаючої інфляції витрат. Таким чином, якщо темп зростання внутрішнього кредиту перевищує темп зростання попиту на національну валюту, то економічні агенти збільшують попит на іноземну валюту. Якщо центральний банк прагне підтримати стабільність національної валюти, він буде здійснювати інтервенції з продажу іноземної валюти, що в кінцевому рахунку призведе до виснаження золотовалютних резервів.

Валютні кризи другого рівня (критичне зростання девальваційних очікувань економічних агентів) називають ендогенними, виділяючи основною причиною їх виникнення поведінку економічних агентів.

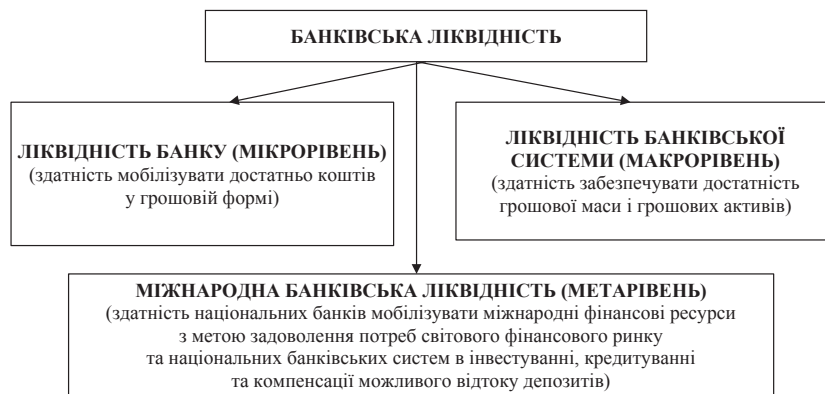

Рис. 1. Система рівнів банківської ліквідності

Валютні кризи другого рівня характеризуються спекулятивними атаками учасників валютного ринку у відповідь на дії грошової влади або відповідно до загальних тенденцій на валютному ринку. При цьому в передкризові моменти економічні агенти формують свої очікування, беручи до уваги відсутність визначеності. Очікування і дії економічних агентів впливають на економічні змінні, впливаючи таким способом і на загальну економічну політику.

Дослідники відзначають, що у низці випадків валютної кризи могло і не статися, якби економічні агенти безумовно довіряли національній валюті (мали низькі девальваційні очікування). В якості основної причини валютних криз другого рівня умовах раціональних очікувань також часто називають надмірне накопичення державного боргу. У цьому випадку у економічних агентів виникають сумніви в здатності держави обслуговувати свої борги, що може викликати бажання достроково повернути свої вкладення, конвертувавши при цьому накопичення в національній валюті в іноземну валюту.

Валютні кризи третього рівня (подвійні кризи (twin crises), або кризи зовнішньої заборгованості) характеризуються виникненням нестабільності в банківській системі на тлі скорочення валютної ліквідності і можливостей рефінансувати зовнішній борг, а також поняттям «інфекції» (contagion) кризи. Бурхливий розвиток фінансового сектора економіки, характерний для останніх років, зумовив наявність каналів передачі кризових явищ від одного сегмента фінансового ринку до іншого. Для країн, що розвиваються, і країн з ринком, що формується, де банківський сектор переважав у розподілі фінансових активів, кризові явища саме в банківському секторі провокували нестабільність на валютному ринку.

Характерно, що саме в період реалізації валютних криз третього рівня посилюється міжнародна мобільність спекулятивних короткострокових капіталів (іноземні капітали, що, як правило, трансформувалися в банківські активи, викликають високу вразливість банківського сектора до відтоку іноземного капіталу). Зростання зовнішніх зобов'язань і зниження банківської ліквідності провокували процеси зменшення надходжень іноземного капіталу.

Валютні кризи третього рівня нерозривно пов'язують з кризою ліквідності банківської системи. Центральні банки з метою підтримки проблемних банків надають додаткову ліквідність, яка, у свою чергу, може стати причиною валютної спекуляції і чинити тиск на валютні резерви. Коли інвестори стають впевненими в неминучості банківської кризи, це змушує їх переглядати свої портфелі, замінюючи активи у

національній валюті на іноземні активи. Вилучення вкладів з банків, конвертація в іноземну валюту, поява значного обсягу непрацюючих банківських активів, зростання процентних ставок, відсутність вільної ліквідності і падіння курсу перетворюються на одну фінансово-економічну проблему.

У моделях валютних криз третього рівня кризові явища пояснюються проблемами в банківському секторі, які генерують згодом істотний дисбаланс на валютному ринку та є підґрунтям, на наш погляд, виникнення кризи міжнародної банківської ліквідності, що теж підтверджує необхідність досліджень її теоретичних засад та розробки методів регулювання.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасна банківська система України, у тому числі міжнародна складова її діяльності, може сприяти якнайшвидшому усуненню наслідків економічної та валютної кризи. Для виконання такого складного завдання як уряду, так Національному банку України необхідно терміново розробляти та впроваджувати методи оперативного реагування на умови, що змінюються в економіці країни та на світових фінансових ринках. Досягнення значної диверсифікованості міжнародної діяльності вітчизняних банків поряд з високим рівнем професіоналізму в сфері міжнародних операцій дозволить ефективно використати можливості світових фінансових ринків для мінімізації валютних ризиків. Таким чином, протиріччя сучасної міжнародної банківської діяльності, що проявляється у

неоднозначному впливі міжнародної ліквідності на розвиток національної економіки та банків, є характерним у сучасних умовах глобалізації. Вирішення зазначеного протиріччя на користь впровадження інноваційної стратегії розвитку економіки України та такого важливого її сектора, як банківський, ґрунтується на подальшому розвитку теоретичних засад та методичних рекомендацій до управління міжнародною банківською ліквідністю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
2. Энциклопедия банковского дела / Чарльз Дж. Вулфел ; пер. з англ. – Самара : Корпорация «Федоров», 2000. – 1584 с.
3. Энциклопедия банковской справи України / В. С. Стельмах та ін. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
4. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду (науково-аналітичні матеріали) / [В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова та ін.]. – Вип. 11. – К. : Національний банк України; Центр наук. досл., 2008. – 286 с.
5. Луцишин З. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації: монографія / Зоряна Орестівна Луцишин. – К. : Видавничий центр «Друк», 2002. – 320 с.
6. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / за ред. В.С. Стельмаха. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
7. Кузнецова Л.В. Теоретико-методологічні засади фінансової діяльності банку : монографія / Л.В. Кузнецова / Одеський держ. екон. ун-т. – О. : Видавництво «Атлант», 2009. – 324 с.

УДК 336:336.7:338

Жердецька Л.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

Литвинюк О.В.
викладач, аспірант кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ МОДЕЛІ ЯК ОСНОВНОЇ СКЛАДОВОЇ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ

У статті досліджуються концептуальні засади формування фінансової моделі як складової управління активами та пасивами банку. Метою статті є обґрунтування концептуальних засад формування фінансової моделі банку як основної складової процесу управління активами та пасивами. Розробка та впровадження науково ефективною фінансової моделі банку є підґрунтям для вирішення практичних проблем у сфері управління активами та пасивами банківських установ.

Ключові слова: банк, активи, пасиви, управління, фінансова модель, ефективність, прибутковість, стабільність.

Жердецкая Л.В., Литвинюк О.В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ МОДЕЛИ КАК ОСНОВНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ УПРАВЛЕНИЯ АКТИВАМИ И ПАСИВАМИ БАНКА

В статье исследуются концептуальные основы формирования финансовой модели как составляющей управления активами и пассивами банка. Целью статьи является обоснование концептуальных основ формирования финансовой модели банка как основной составляющей процесса управления активами и пассивами. Разработка и внедрение научно эффективной финансовой модели банка является основой для решения практических проблем в сфере управления активами и пассивами банковских учреждений.

Ключевые слова: банк, активы, пассивы, управление, финансовая модель, эффективность, прибыльность, стабильность.

Zherdetska L.V., Litvinyuk O.V. CONCEPTUAL BASICS OF BANKS FINANCIAL MODEL BUILDING AS THE MAIN COMPONENT OF THE ASSET AND LIABILITY MANAGEMENT

This article explores the conceptual foundations of financial models development as a component of bank asset and liability management. The aim of the paper is to define the conceptual foundations of bank financial model formation. Development and implementation of scientifically effective financial model bank is the basis for solving practical problems in the management of assets and liabilities of banks.

Keywords: bank, assets, liabilities, management, financial model, efficiency, profitability and stability.